

EV SAHİBİ VE KÖKEN ÜLKEDE ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK UYGULAMALARI BİRBİRİNDEN FARKLI MI? FORD OTOMOTİV ÖRNEĞİ*

ARE ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY PRACTICES DIFFERENT IN HOST COUNTRY AND COUNTRY OF ORIGIN? THE CASE OF FORD AUTOMOTIVE

Zeynep TALAŞ¹

Doç. Dr. Esra DİL²

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Ford Otomotiv örneği üzerinden küresel işletmelerin köken ve ev sahibi ülkedeki çevresel sürdürülebilirlik yaklaşımlarındaki farklılığı irdelemektir. Bu doğrultuda çevresel sürdürülebilirlik raporlaması köken ülke ve ev sahibi ülkede farklılaşıyor mu? Şayet bir fark tespit ediliyorsa bunun kaynağı nedir? Çevresel sürdürülebilirlik teorilerinden bu durumu açıklayan bir teorik yaklaşım var mıdır? soruları çalışmanın odaklanacağı noktalardır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenerek, Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı, ABD kökenli Ford Otomotiv işletmesinin iki ülkedeki çevresel sürdürülebilirlik raporları içerik analizine tabi tutulmuştur. GRI indeksi çevre kategorileri ve Koşu Bandı Üretim Teorisi çevre kategorileri analizin iki aşamasını oluşturmuştur. Bulgular, ev sahibi ülkenin çevresel uyum kategorisinde daha baskın, köken ülkede ise zayıf olduğunu göstermektedir. Ancak köken ülkede tedarikçi çevresel değerlendirme kategorisinin detaylı şekilde yapılandırıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ev Sahibi Ülke, Köken Ülke, Çevresel Sürdürülebilirlik, Koşu Bandı Üretim Teorisi, Ford Otomotiv.

JEL Sınıflandırma Kodları: F02, F23, M14, Q59.

ABSTRACT

The study aims to examine the differences in the environmental sustainability approaches of global businesses in the country of origin and host country through the example of Ford Automotive. In this direction, “does environmental sustainability reporting differ in the country of origin and host country? If a difference is detected, what is the source of this difference? Is there a theoretical approach that explains this situation from environmental sustainability theories?” are the focus points of the study. The qualitative research method is adopted in the study, and the environmental sustainability reports of the US-based Ford Automotive company in two countries, hosted by Turkey, are subjected to content analysis. GRI index environmental categories and Treadmill Production Theory environmental categories constitute the two stages of the analysis. The findings show that the host country is more dominant in the environmental compliance category and weaker in the country of origin. However, it is found that the supplier environmental assessment category is structured in detail in the country of origin.

Keywords: Host Country, Country of Origin, Environmental Sustainability, Treadmill Production Theory, Ford Automotive.

JEL Classification Codes: F02, F23, M14, Q59.

* Bu çalışma Esra DİL danışmanlığında Zeynep TALAŞ tarafından hazırlanan ve 23.12.2021 tarihinde savunulan “Ev Sahibi ve Köken Ülkede Çevresel Sürdürülebilirlik: Ford Otomotiv Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Çalışma 25-28.06.2022 tarihinde 30.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi'nde sunulan ve tam metni bildiriler kitabında yayınlanmayan “Çevresel Sürdürülebilirlik Konusuna Eleştirel Bir Bakış: Ev Sahibi ve Köken Ülkede Uygulama Farkları” başlıklı bildirden hazırlanmıştır.

¹ Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Ana Bilim Dalı, Bilim Uzmanı, zeynep.talas1@ogr.sakarya.edu.tr

² Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, esradil@sakarya.edu.tr

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

This study examines the sustainability practices of Ford Automotive, an example of a global business, in the country of origin and host country within the framework of official sustainability reports. Enterprises have now accepted that the environment has been polluted due to their practices, and resources have reached the point of depletion. Their reports reveal what kind of practices they have done to eliminate this negative situation and what kind of responsibility they take. Our study focuses on the characteristics of environmental sustainability practices in two different contexts (country of origin and host country) through the case of a global business, thus examining whether the practices of the same firm are context-dependent.

Design/methodology/approach:

We adopt a qualitative research method in this study, which addresses whether there is a difference between countries in the environmental sustainability practices of the enterprise. The questions guiding the research can be listed as follows: i-does environmental sustainability reporting differ in the country of origin and host country? ii-if there is a difference in reporting based on dimensions, what is the source? iii-is there a theoretical approach from environmental sustainability theories that will help us understand this example? Environmental pollution and environmental degradation worldwide and in Turkey, in particular, are progressing in direct proportion to the pace of industrialization (Çınar et al., 2012; Deniz, 2011; Kubaş, 2017; Sinn, 2016). When the presence of the automotive industry in a country is assumed to be an indicator of industrialization, selecting this industry for the Turkish context was considered necessary in understanding the phenomenon under investigation. The automotive industry is one of the most established industries in Turkey and one of the most crucial cluster regions in the world. The presence of CDP scores in the environmental scorecards of essential companies in the automotive industry was also influential in selecting this industry as a sample. Ford Automotive was based on the fact that it is one of the most established foreign investments and has sustainability reports and environmental scorecards. In other words, the sample selection was made by a deliberate sampling technique (Patton, 2014). The study's data set consists of the sustainability reports prepared by the sample company for the country of origin and the host country. In this context, we obtain the content through the official websites of the business that are open to access in both countries. To address the evolution of the business's practices over time, the company's oldest and most recent data, both globally and contextually, were accessed. In this context, we found the oldest data from 2011 and the most recent data from 2020. In order to classify the data and organize the contents around meaningful categories, the researchers used the eight dimensions of the globally accepted GRI standardization and the Treadmill Production Theory after examining the theories. The researcher selected the six inferred dimensions and created a list of categories and codes.

Findings:

Considering the period between 2011 and 2020, we can note that the host country has shown fewer sharing tendencies over time. The category with the highest data frequency is "waste", and the weakest is "supplier environmental assessment". On the other hand, the waste category reflects noticeably less data than it did almost a decade ago. The category with the highest data frequency in the country of origin is "waste", and the weakest category is "environmental compliance". On the other hand, it is observed that the frequency of waste category data in the country of origin has increased over ten years. The host country shares more data in the environmental compliance category. On the other hand, the host country is more active in the subcodes of the category. This brings the host country's approach to environmental policies to the agenda.

Conclusion and Discussion:

When we analyzed the environmental sustainability reports in both countries, we found differences in attitudes. It can be said that the environmental categories covered in detail in the host country are not mentioned at all, or a more implicit approach is adopted in the country of origin. Likewise, the environmental approaches of suppliers, which were discussed separately in the country of origin, were not found in a similar form in the host country. This situation shows that environmental sustainability reports published regularly are not handled similarly in different investment regions of global enterprises. Accordingly, it is concluded that global enterprises consider the environmental policies of countries and general firm trends in their environmental sustainability activities.

1. GİRİŞ

Çevresel performans, sosyal sorumluluk ve ekonomik katkı boyutları olan (Krajnc ve Glavic, 2004, s. 551) “sürdürülebilirlik” olgusu yakın dönemin öncelikli konuları arasındadır. Çevresel sürdürülebilirlik ise, ancak bu üç bileşenin entegrasyonu ile mümkün olabilmektedir (Spindler, 2013, s. 11; Kuhlman ve Farrington, 2010). Kaynakların hızla tükenmesi ve küresel iklim felaketi nedeniyle, başta işletmeler olmak üzere farklı pek çok kurum çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarına yönelmektedir. Mimari, kültür, turizm, lojistik, eğitim (Beyhan ve Ünügür, 2005; Çevik ve Gülcan, 2011; Kayıhan ve Tönük, 2011; Yapıcı, 2003) gibi alanlarında sürdürülebilirlik çalışmalarına rastlanmaktadır. Spesifik olarak işletmelerin uygulamaları incelendiğinde ise, hammaddenin sürdürülebilirliği (Bontempi, 2017; Ortego vd., 2018), teknolojinin yeşil inovasyonu (Kassar ve Singh, 2019), çevresel sürdürülebilirlikte paydaş ilişkileri (Leppelt vd., 2013; Adesanya vd., 2020), biyoçeşitlilik projeleri ve sosyal sorumluluk (Boiral vd., 2019; Feger ve Mermet, 2020), atık ve su yönetimi uygulamaları, cezalar (Rad ve Lewis, 2014) enerji ve emisyon (Paiano vd., 2020) gibi konulara ilişkin hem raporlara hem de bilimsel çalışmalara rastlanmaktadır.

İşletmeler, uygulamalarının sonucunda çevrenin kirlendiğini ve kaynakların tükenme noktasına geldiğini artık kabullenip, raporlarında bu olumsuz durumu ortadan kaldırmaya yönelik ne tür uygulamalar yaptıklarını ve sorumluluk aldıklarını ortaya koymaktadır³. Öte yandan akademik araştırmalar ise, işletmelerin bu uygulamalarını daha eleştirel bir çerçevede ele alıp, yolun başında olduğunu belirterek, yapılması gerekenleri ve önerileri sıralamaktadır (Long vd., 2012; Lewis, 2018). Ancak bu çalışmalar, çevresel sürdürülebilirlik konusunda sorumluluğu daha fazla olan küresel işletmelerin uygulamalarını karşılaştırmalı olarak incelememektedir. Alan yazındaki bu boşluk nedeniyle çalışmamız, küresel bir işletme örneği üzerinden çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarının niteliklerine iki farklı bağlamı (köken ülke ve ev sahibi ülke) esas alarak odaklanmakta, böylece aynı firmaya ait uygulamaların bağlam bağımlı olup olmadığını incelemektedir.

Böylesi bir kıyaslama ile, çevre anlaşmaları çerçevesinde aynı çevresel standardizasyon ilkeleri tüm dünyada geçerli olmasına rağmen, küresel çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarının kendi içinde tutarlı olup olmadığı ve işletmelerin eylemleri ve söylemleri arasında bir açıklık bulunup bulunmadığı ortaya konarak, literatüre katkı sunmak amaçlanmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Artan çevresel tahribatlar ve çevre kaygıları bağlamında ortaya çıkan çevre anlaşmalarının küresel işletmelerin faaliyetleri üzerinde doğrudan veya dolaylı etkileri olmaktadır. Nitekim sürdürülebilirlik raporlarıyla çevresel etkinliklerinin şeffaflaştırılması üzerine atılan adımlar; çevre anlaşmalarının küresel işletmelerin çevresel yaklaşımları üzerindeki etkilerindedir. Bu çalışmada küresel işletmelerin iktisadi faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkisi, doğduğu ülke ve yatırım ülkesindeki uygulamaları çerçevesinde incelenmektedir. Ancak bu inceleme merkez ülkedeki bir yönetim uygulamasının çevre ülkeye yayılımına dair literatürde (bkz. Öner ve Önder, 2021; Özen, 2017; Reinecke ve Spaan, 2014) olduğu gibi gelişmişlik farkına dayalı ekonomik bir kıyaslamaya değil, uluslararası genel standartların varlığına rağmen farklı uygulamaların olup olmadığına odaklanmaktadır. Bir kıyaslamamın yapılabilmesi için bu kısımda öncelikle çerçeveleyici etkisi olan çevresel anlaşmalara değinilmiştir. Köken ülke ABD’nin ve ev sahibi ülke Türkiye’nin çevresel yaklaşım çabalarına kısaca yer verilmiştir. Ardından küresel işletmenin çevresel yaklaşımlarını değerlendirmek için rehberlik edebilecek dört yaygın kabul görmüş çevre teorisi tanıtılmıştır.

2.1. Çevresel Duyarlılık ve Çevre Anlaşmaları

Çevreye karşı duyarlılık girişimlerinin bilimsel anlamda tarihinin 1955’e kadar uzandığı söylenebilir (Crosby, 1995, s. 1186). Çevresel felaketler azımsanmayacak düzeye geldiğinde çevreye ilişkin duyarlılıklarının artması yaygın bir yaklaşımdır. Nitekim tarih boyunca ekonomik kaygılar, çevrenin kaynaklarının telafisi mümkün olmayacak şekilde kullanılmasına sebep olmuştur. Tüm bu çevresel krizlere karşın gerekli tedbirlerin zararlar da payı büyük olanların gündeminde ciddiyetle ele alınmaması da eleştirilmesi gereken bir konu olmuştur. Öte yandan, çevrenin sürdürülebilirliğine ilişkin yürütülen girişimlerin de verilen zararlar doğrultusunda

³ “Çevresel etkimizi yarıya indirmek” Unilever Sürdürülebilir Yaşam Planı 10. Yıl 2019 Raporu; “Raporlama döneminde çevre mevzuatına uyumsuzluktan dolayı önemli* bir ceza alınmamıştır. *10.000 ABD Doları ve üstü cezalar önemli olarak nitelenmektedir.” (Arçelik 2019 Sürdürülebilirlik Raporu).

gerçekleştirildiği görülür. Bir başka ifadeyle artan çevre kirliliğine karşın alınan tedbirler; atık paniğini azaltacak yasa ve anlaşmalar çerçevesinde meydana gelir.

Kahn (2007), çevre tahribatlarına ilişkin atılan adımlara Cuyahoga Nehri'nde ortaya çıkan 1969 yangınına örnek göstermiştir. Bu afet sonrasında kimyasal madde yığınının yüzdüğü sahalar için 1972'de Temiz Su Yasası onaylanmıştır (Kahn, 2007, s. 17). Küresel işletmelerin çevresel duyarlılıklarıysa gönüllü çevre anlaşmalarına katılımlarıyla gözlemlenebilir.

Karamanos (2010, s. 71), 1960'lı yılları küresel işletmelerin çevresel anlaşmalara gönüllü olarak katılmaya başladıkları ilk yıllar olarak ifade etmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerde bazı küresel işletmelerin çevresel tutumlarına ilişkin hükümetlerle anlaşmaya vardıkları görülür. Japonya'da bir elektrik şirketiyle emisyon tüketimi, Kanada'da maden şirketleriyle enerji tasarrufu, Fransa'da çevre kirliliğinde payı büyük olan şirketlerle su kirliliği kısıtlaması üzerine yapılan çevresel anlaşmalar bulunmaktadır.

Yerel ve global çapta çevrenin kaynaklarının korunması ve sürdürülebilirliği noktasında yürütülen pek çok çevresel anlaşmanın tarihi 1970'li yıllara uzanmaktadır. Dışişleri Bakanlığı (2021) verilerine göre küresel anlamda bilinen en yaygın çevre anlaşmaları; 1971-2021 tarih aralığında onaylanmış, anlaşmalar; sulak alanların ve yaban hayatın korunması, iklim değişikliği, kimyasal atıkların önlenmesi benzeri çevre temalarından oluşmaktadır. Türkiye'nin çevre anlaşmaları ise 1983-2021 tarih aralığında yaygın olarak Karadeniz ve Akdeniz sularının korunması, biyoçeşitlilik, tehlikeli atıkların azaltılması çevre temalarında imzalanmıştır. ABD çevre anlaşmalarının tarihi ise, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), üyelik süreciyle paralellik gösterir. İlk UNEP çalışması ise, 1972 yılında oluşturulan "Çevre Fonu"dur.

Çevresel anlaşmaların odaklandığı temalara bakıldığında çevresel tahribatın birden fazla çevre kaynağı üzerinde gerçekleştiği ortadadır. Dolayısıyla çevreye verilen zararın diğer tabii kaynaklar üzerindeki etkisi de göz önünde bulundurulduğunda mevcut çevre krizlerinin muhtemel sonuçları öngörülemez hale gelmiştir. Bugün insanlığın gündemi, ortaya çıkan çevre krizlerini aşabilecek sürdürülebilir politikalar geliştirmektir. Birbirinden ayrı düşünülemeyecek noktaya gelen sürdürülebilirlik ve kalkınma kavramları pek çok paydaşın farklı çevre kategorilerinde çalışma konusu olmuştur (Basiago 1998; Moldan vd., 2012).

2.2. ABD'de ve Türkiye Çevresel Yaklaşımlar

Çalışmaya konu edilen küresel işletmenin köken ülkesi ABD ve yatırım yaptığı ev sahibi ülkesi Türkiye olması sebebiyle bu iki ülkedeki çevresel yaklaşımları değerlendirmek yerinde olacaktır.

ABD'de çevresel krizlerin patlak vermeye başladığı yıllarda çevre kaynaklarının korunması ve kirliliğin azaltılması çerçevesinde gerçekleştirilmiş Magee ve Ford'un çalışması oldukça değerlidir. Çalışmada Magee ve Ford (1972), ABD'nin hızla büyüyen ekonomisi karşısında artan çevresel tahribatlara ilişkin birtakım değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Buna göre ABD'nin çevresel koşullarının iyileştirilmesine yönelik olarak artmaya devam eden kirlilik yükü ancak daha az gelişmiş ülkelere kaydırıldığında (Magee ve Ford, 1972, s. 118) aşılabilecektir. Aradan geçen yıllara rağmen durumda önemli bir değişikliğin olmadığını bir kanıtı, Küresel Kalkınma Merkezi'nin (CGD) 2021 küresel raporudur. Rapora göre 1959–2018 döneminde kümülatif küresel emisyonların yüzde 41'ini oluşturan Amerika Birleşik Devletleri dünyada en büyük emisyon yayıcıdır (CGD, 2021, s. 3). Bununla birlikte BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde yer alan 1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolü'nde ABD'nin imzası bulunmakla birlikte ve ABD Senatosu imzalanan bu protokolü onaylamamıştır (Sinn, 2016, s. 53). Diğer bir ifade ile sera gazı salınımı tavan sınırları konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeyi reddetmiştir. Özetle, ABD çevresel yaklaşımlarında koruyucu ve önleyici tavur geliştirmekten uzak görünmektedir.

Türkiye'deki çevresel yaklaşımlara resmi kurumların çevre yönetimi bağlamında bakıldığında; 1960'lı yıllar Türkiye'nin çevre kaynaklarının korunması, atıkların azaltılması benzeri çevreye karşı duyarlılıklarının resmi mecralarda çalışmaya başladığı dönemin başlangıcıdır (Sümer, 2009, s. 239). 1956 yılında kabul edilmiş, 6831 sayılı Orman Kanunu'na ilişkin hükümlerde Ziraat Vekaleti diğer adıyla Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı; 1960'ta onaylanmış 167 sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanunu'na ilişkin hükümlerde Bayındırlık Bakanlığı yetkilidir. Bayram vd. 'ne (2011, s. 36) göre 1991'de Çevre Bakanlığı'nın kurulmasıyla yetki ve sorumluluğun bir araya getirilmiş olmasına karşın diğer kurumların sorumlulukları ve yetkileri konusunda belirgin olmayan sınırlar çatışma oluşturmaktadır. Türkiye'de çevre yönetimi, bakanlıklar arası iş birliği ve denetim teftiş kurulu çerçevesinde yapılmalıdır. Öte yandan halen Türkiye'de çevresel yaklaşımların kamusal mecralarda bütünsel

çerçeve yönetildiği söylenemez (Şengün, 2015, s. 111). Daha önce de değinildiği üzere pek çok çevresel başlık adı altında çevresel anlaşma bulunmaktadır. Ancak her bir çevresel anlaşma farklı kurumların gereksinimi ve yönetimi çerçevesinde oluşturulmuştur.

Köken ve ev sahibi ülke ABD ve Türkiye'nin çevresel yaklaşımlarındaki ortak nokta, çevresel tahribatlardaki rollerinin global çapta azımsanmayacak düzeyde olmasıdır. Bu iki ülkenin ayrıştığı husus, ABD'nin bunu bir tercih olarak değerlendirme lüksüne sahip olması (Urpelainen ve Graaf, 2017; Shahbaz vd., 2020) iken Türkiye'nin ekonomik gelişim ve çevresel sürdürülebilirlik amaçlarının (Kyoto Protokolü, Ek-B Listesi; Adaman ve Arsel, 2008) çatışmasıdır. Diğer bir ifade ile ABD Kyoto Protokolü'nün gereklerini yerine getirmeme konusunda Türkiye'ye kıyasla daha başına buyruk davranmaktadır. Türkiye ise gelişmekte olan ülke statüsünde olmasına rağmen yaptırımlar bakımından sorumluluğu ağır ülkelerden biridir.

Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact) dünyanın en büyük kurumsal sürdürülebilirlik inisiyatifi olarak değerlendirilmektedir. 2000 yılında hayat bulan girişimin öncelikli amacı, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşabilmek amacıyla, dünya çapındaki şirketlerin belirlenen on ilkeye uyumlu hale getirilmesidir (UN Global Compact, 2023a). 7., 8. ve 9. İlkeler çevre ile ilgili olup küresel anlamda bir çerçeve etkisi oluşturmaktadır. Zira çevre sorunlarını önleyici ve koruyucu yaklaşımların benimsenmesi, çevre sorumluluğunun artırılması ve çevreci teknolojilerin geliştirilmesi bu ilkeler aracılığı ile iş dünyasının gündemine oturmuştur. ABD ve Türkiye bu bağlamda taraf olan ülkelerdir ve üye işletmeler mevcuttur. Bu çalışmada incelemeye konu edilen Ford Otomotiv İşletmesi bu girişime, 2008 yılında köken ülkede, 2021 yılında ise ev sahibi ülkede üye olmuştur (UN Global Compact, 2023b).

2.3. Çevresel Yaklaşımlara Teorik Bakış

Bu çalışmada alan yazın ele alınırken; kâr amacıyla kurulan iş sahalarının çevre üzerindeki etkisini inceleyen çevre yaklaşımlarına odaklanılmıştır. Bu doğrultuda 2 teori 2 hipotez olmak üzere en yaygın 4 çevre yaklaşımıyla karşılaşılmıştır. Bunlar: Koşu Bandı Üretim Teorisi, Ekolojik Modernleşme Teorisi, Kirlilik Sığınağı Hipotezi, Çevresel Kuznets Eğrisi'dir.

Koşu Bandı Üretim Teorisi, ilk kez 1958'de yoğun rekabet ortamını değerlendirmek amacıyla Cochrane tarafından ortaya atılmış bir teoridir. Teori ilk olarak gelişen teknolojik koşullar karşısında çiftçilerin buna karşı sürdürdükleri entegrasyon çalışmaları ve karlılık durumları çerçevesinde yorumlanmıştır (Levins ve Cochrane, 1996, s. 550; Gould vd., 2004, s. 296-297). İleri teknolojiyi benimseyen çiftçilerin gelirleri yükselirken; yatırım talepleriyle birlikte doğal kaynaklara olan bağılıkları da artmıştır (Levins ve Cochrane, 1996, s. 550). 1980'li yıllara gelindiğinde teori bu kez Schnaiberg tarafından işletmelerin rekabet hırsları karşısında artan çevresel tahribatı tetikleyen koşullar çerçevesinde incelenmeye başlamıştır (Levins ve Cochrane, 1996, s. 550; Gould vd., 2004, s. 296-297). Nitekim emek yoğun süreçlerin yerini, yüksek enerji kaynakları ve artan kimyasal maddelerden beslenen ileri teknolojiler doldurmaktadır (Gould vd., 2004, s. 296-297). Böylece işletmeler modern fabrikalarında yüksek verimliliği çok daha fazla kimyasal madde ve enerji kaynakları koşuluyla sağlayabilmektedir (Schnaiberg vd., 2002, s. 2). Koşu Bandı Üretim Teorisi, küresel işletmelerin çevresel yaklaşımlarını eleştirel bakış açısından değerlendirebilecek potansiyelindedir. Schnaiberg (2002) ve Gould (2004) belirttiği üzere, kazançlarını arttırmak isteyen işletmeler, doğal kaynakları tüketirken çevreyi kirletmektedirler. Koşu Bandı Üretim Teorisi'nin yaygın olarak atık, iklim değişikliği, doğal kaynak tüketimi ve biyoçeşitlilik (Konak, 2009, s. 460) çevre kavramlarına odaklanmaktadır.

Koşu Bandı literatüründe karşılan çalışmalarda teorinin; çevresel yaptırımların ülke ve işletmelerin çevre yaklaşımları üzerindeki rolü (Stretesky vd., 2013; Long vd., 2012); gerekli bilimsel takdiri görmeme sebepleri (Buttel, 2004); çevresel yaklaşımların legalleşmesi üzerindeki etkisi (Lewis, 2018; Lynch vd., 2018a); işletmelerin ekonomik büyüme, kirlilik, yeşil teknolojinin üretilme hızıyla çevresel sürdürülebilirliği sağlamadaki başarısı (Long, vd., 2018); insanların yerleşim ve tüketim alışkanlıklarıyla çevre kaynaklarının tüketimi ve kirlenmesi (Lynch, vd., 2018b) benzeri sahalarda ele alındığı görülmektedir. Çalışmada ele alınan bir diğer çevresel yaklaşım Ekolojik Modernleşme Teorisi'dir. 1980'li yıllarda Martin Jänicke ve Joseph Huber, dönemin popüler konusu çevresel sorunlarla sanayileşmiş toplumların etkileşimini Ekolojik Modernleşme Teorisi çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Teoriye göre modern sanayileşmiş toplumların çevresel felaketleri aşabilmesi mümkündür (Mol vd., 2014, s. 3; Mol ve Sonnenfeld, 2000, s. 5). Hatta Ekolojik Modernleşme Teorisi'ne göre sanayi temelli toplumlar gelişme gösterirken çevrelerini de koruyabilirler. Mol ve Spaargaren (2005) ise, Ekolojik Modernleşme

Teorisi kapsamında sıklıkla dile getirilen çevresel kategorileri; “yüzey suyu kirliliği, katı atık, yerel ve bölgesel hava ve gürültü kirliliği” (Mol ve Spaargaren, 2005, s. 93) olarak sıralamışlardır.

Literatürde ekolojik modernleşme teorisine ilişkin yürütülmüş çalışmaların; teorinin gelişmiş ülkeler ve çevresel yenilikler üzerindeki etkisini (Huber, 2008); sürdürülebilir kalkınma ve ekolojik modernleşme teorisinin karşılık bulduğu alanları (Baker, 2007); ekolojik modernleşme ve sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda Çin medyasında yer verilen çevre uygulamalarını (Zhang vd., 2007); İsveç’in sürdürülebilir kalkınma uygulamalarını (Fudge ve Rowe, 2001) incelediği görülmüştür. Öte yandan, ekolojik modernleşmeyi meydana getiren çevre uygulamalarının yönetimi ve teori paydaşlarının çeşitliliği (Jänicke, 2008); teorinin ekolojik kriz ve kalkınmadaki rolü (Gibbs, 2000); endüstrinin ekolojik uygulamalarla entegrasyonunda ekolojik modernleşmenin bakış açısı (Jackson ve Dixon, 2007) ekolojik modernleşme çalışmalarında karşılaşılan konulardır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle çevresel sorunlarını nicel çerçevede analiz eden Kirlilik Sığnağı Hipotezi, çalışmada incelenen çevresel yaklaşımlardan biridir.

Kirlilik Sığnağı Hipotezi (KSH), Pethig’in 1976 yılında tanıttığı bir yaklaşımdır (Yurtkuran, 2020, s. 223). KSH’ye göre gelişmiş ülkelerin imalat sektörü, çevresel kaygılar dolayısıyla gelişmekte olan ülkelere kayar. Böylece gelişmekte olan ülkeler imalat sektöründe uzmanlaşırken aynı zamanda çevresel tahribatlarını da artıracaklardır (Cole, 2004, s. 73).

Kirlilik Sığnağı Hipotezi alan yazınında; gelişmişlik düzeyleri düşük, orta ve yüksek olarak ayrıştırılan 99 ülkenin ekonomik büyüme düzeyleri ve enerji tüketim verileri incelenerek çevresel tahribatlardaki rolü (Shahbaz vd., 2015); 29 Çin kentinin karbon emisyon verileri ve doğrudan yabancı yatırım ilişkisi (Liu vd., 2019); Türkiye’de 1970-2016 yılları aralığında çevre kalitesi ve yenilenebilir enerji kaynakları doğrultusunda KSH geçerliliği (Bulut vd., 2021); Çin’de nükleer enerji yatırımları ve doğrudan yabancı yatırım ilişkisi çerçevesinde KSH geçerliliği (Danish vd., 2021); Türkiye, İtalya ve Yunanistan’ın ulusal ve uluslararası firmalarının enerji yoğunlukları ve tüketim verileri doğrultusunda KSH geçerliliği (Jensen, 2021); Sahra Altı Afrika ülkeleri (Gyamfi, 2021), BRICS ve MINT ülkeleri (Shao vd., 2019) Pakistan (Nadeem vd., 2020) ve ASEAN-5 ülkelerinde (Güzel ve Okumuş, 2020) KSH geçerliliği; ülkeye göre düşük, orta ve yüksek düzeyde geçerlilik gösteren KSH’nin Kore’deki durumu (Buluş ve Koç, 2021) benzeri çeşitli ülkelerin karbon salınım ve doğrudan yabancı yatırım değerlerini analiz eden çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Yaygın olarak KSH ile birlikte yürütülen Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi ise çalışma kapsamında ele alınan çevresel yaklaşımların sonucusudur.

Çevresel Kuznets Eğrisi, ilk kez ekonomik kalkınma çalışmaları çerçevesinde 1955’te Simon Kuznets tarafından ortaya çıkarılmış bir hipotezdir (Hu vd., 2004, s. 1259). Hipotezin çevre çalışmalarının odağına yerleşmesi ise Grossman ve Krueger’in 1991’deki çalışmaları dolayısıyla gerçekleşmiştir. Kuznets Eğrisi, emisyon ve çevre kirlilik verilerini modellemede sıklıkla tercih edilen bir yaklaşım haline gelmiştir (Stern 2015, s. 2). Çevresel Kuznets Eğrisi, ülkelerin başlangıçta büyürken çevresel tahribatı arttırdıklarını ancak belirli bir ekonomik doygunluk seviyesine geldiklerinde çevresel hasarlarını azalttıklarını savunur (Stern vd., 1996, s.1151). Hipoteze göre ülkeler yüksek gelir seviyelerine eriştiklerinde ekonomik kalkınmaları artık çevresel tahribata değil çevresel iyileşmeye yol açmaktadır (Stern 2015, s. 2). Bu durumun sebebi ise belirli bir refah seviyesine erişmiş, endüstrileşmiş ülkelerin koşullarının da çevresel iyileşmeye zemin hazırlayacak şekilde gelişmesiyle açıklanır (Mitic vd., 2019, s. 112).

Çevresel Kuznets Eğrisi literatüründe N11 ülkelerinin karbon emisyon ve enerji türleriyle (Sinha vd., 2017); 111 Çin kentinde gürültü kirliliği (Xu vd., 2020); Türkiye’nin 35 yıllık karbon emisyon verileriyle (Genç vd., 2021); Türkiye’nin yaklaşık 50 yıllık iktisadi büyüme ve çevre verileri (Tirgil vd., 2021); SAARC ülkelerinin 36 yıllık emisyon ve enerji tüketim verileriyle (Afridi vd., 2019); ABD’nin en fazla hava kirleten 10 eyaletinin iktisadi ve çevre verileri (Işık vd., 2019); Pakistan’ın tarım sektöründe 40 yıllık büyüme ve enerji verileriyle (Gökmenoğlu ve Taşpınar, 2018); gelişmekte olan ekonomilerin 25 yıllık büyüme ve çevre verileri (Zafar vd., 2019); Fransa ve Almanya’nın 1995-2015 yılları aralığındaki turizm sektörü ve çevre verileriyle (Xuejiao vd., 2021); 111 ülkenin 1992-2015 yılları orman verileri (Rodríguez vd., 2021); 174 ülkenin elektronik atıkları, sanayileşme ve büyüme verileri (Boubellouta ve Brandt, 2021) üzerinden hipotezin geçerliliğini ele alan çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Çevresel Kuznets Eğrisini ele alan araştırmaların sıklıkla emisyon, enerji kaynakları, biyoçeşitlilik, kirlilik çevre kategorileri üzerinde çalıştığı görülmüştür.

Yatırım ülkelerindeki çevresel kirliliğe dikkat çekmeyi amaçlayan bu çalışmanın teorik zemini, küresel işletmelerin köken ülkelerindeki çevresel tutumlarını da analiz edebilme imkanı veren nitel ve nicel çevresel yaklaşımlar üzerine kurulmuştur.

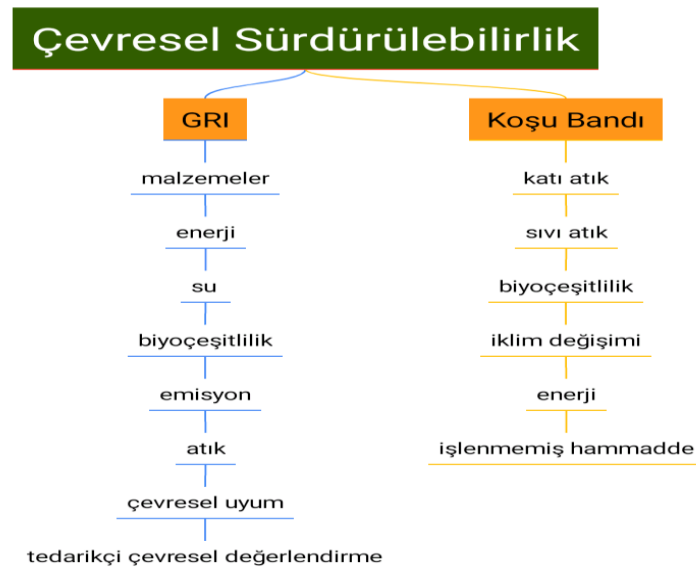
3. METODOLOJİ

Bu çalışma, bir küresel işletme örneği olan Ford Otomotiv A.Ş.'nin, köken ülkesindeki ve ev sahibi ülkedeki çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarını resmi sürdürülebilirlik raporları çerçevesinde ele almaktadır. İşletmeye ait çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarında ülkeler arası fark olup olmadığını ele alan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmaya yön veren soruları şöyle sıralamak mümkündür: i-çevresel sürdürülebilirlik raporlaması köken ülke ve ev sahibi ülkede farklılaşıyor mu? ii-şayet raporlamada boyutlar bazında bir fark tespit ediliyorsa bunun kaynağı nedir? iii-çevresel sürdürülebilirlik teorilerinden bu örneği anlamamızı sağlayacak bir teorik yaklaşım var mıdır?

Dünya genelinde ve Türkiye özelinde çevrenin kirlenmesi ve çevresel bozulma sanayileşmenin hızı ile doğru orantılı şekilde ilerlemektedir (Çınar vd., 2012; Deniz, 2011; Kubaş, 2017; Sinn, 2016). Otomotiv endüstrisinin bir ülkedeki varlığı sanayileşmenin bir göstergesi olarak varsayıldığında, Türkiye bağlamı için bu endüstrinin seçilmesi araştırılan olgunun anlaşılmasında önemli görülmüştür. Otomotiv endüstrisi Türkiye'nin en köklü endüstrilerinden olup, dünya için önemli kümelenme bölgelerinden biridir. Otomotiv endüstrisindeki önemli şirketlerin çevre karnelerindeki CDP skorlarının varlığı da örneklem olarak bu endüstrinin seçilmesinde etkili olmuştur. Ford Otomotiv işletmesinin seçilmesinde hem işletmenin en köklü yabancı yatırımlardan biri olması hem de sürdürülebilirlik raporlarının ve çevre karnelerinin bulunması dikkate alınmıştır. Bir başka ifade ile örneklem seçimi kasti örnekleme tekniği ile yapılmıştır (Patton, 2014).

Çalışmanın veri setini örnek işletmenin köken ülke ve ev sahibi ülke için hazırladığı sürdürülebilirlik raporları oluşturmaktadır. Bu bağlamda işletmenin her iki ülkede erişime açık resmî web siteleri üzerinden içerikler elde edilmiştir. İşletmenin uygulamalarının zaman içindeki evrimini de ele alabilmek adına hem küresel hem de bağlamsal olarak işletmenin erişilebilir olan en eski ve en güncel verilerine ulaşılmıştır. Bu bağlamda en eski veriler 2011, en yeni veriler ise 2020 yılında ortak şekilde bulunabilmiştir. Verilerin tasnif edilmesi ve içeriklerin anlamlı kategoriler etrafında örgütlenebilmesi için, araştırmacılar dünya genelinde kabul görmüş GRI standardizasyonunun sekiz boyutunu ve teorilerin incelenmesinin ardından Koşu Bandı Üretim Teorisinden çıkarsama yapılan altı boyutu seçerek bir kategori ve kod listesi oluşturmuştur. Koşu Bandı Üretim teorisi yukarıda bahsedilen diğer teorilere kıyasla GRI standardizasyonu kavramlarına yakınsayan bir kavram seti önerdiği için analizin ikinci kısmında bu teorinin seçilmesi uygun görülmüştür. Başka bir deyişle, mevcut alan yazındaki kavram setinden yararlanarak, tüm dengelsel bir mantık çerçevesinde (Hsieh ve Shannon, 2005) kategori ve kod listesi oluşturulmuştur. Aşağıdaki görsel araştırmanın kategori listesini sunmaktadır:

Şekil 1. Kategori Listesi

Patton (1987, s.7), veri çözümle tekniği olarak içerik analizinin belge, yazışmalar, kayıtlar, resmi raporlar gibi dokümanlardan yapılabilir bir türü olduğuna dikkat çekmiştir. Bu çalışmada işletmenin resmi raporları içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz iki aşamalı olarak tasarlanmıştır. Bu tasarımın kurgulanmasında çalışmaya yön veren alt araştırma soruları etkili olmuştur. Öncelikle işletmenin çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarında fark olup olmadığının anlaşılması adına bir analiz gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda işletmenin çevresel sürdürülebilirlik raporları GRI çevre kategorilerine göre çözümlenmiştir. Çözümleme çerçevesini oluşturan kategorilerin kapsamı aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 1. GRI Çevre Kategorileri

Kategori	Kapsamı	Raporlarda Ele Alınan İçerikler
Malzemeler	Ağırlık veya hacim olarak kullanılan malzemeler Kullanılan geri dönüştürülmüş girdi malzemeleri Geri kazanılmış ürünler ve ambalaj malzemeleri	GRI indeksi malzemeler kategorisi
Enerji	Kurum içinde tüketilen enerji Kurum dışındaki enerji tüketimi Enerji yoğunluğu Enerji tüketiminin azaltılması Ürün ve hizmetlerin enerji gereksinimlerindeki azalmalar	GRI indeksi enerji kategorisi
Su	Kaynağa göre su çekimi Su çekiminden belirgin ölçüde etkilenen kaynaklar Geri dönüştürülen ve tekrar kullanılan su Deşarj edilen suyun kullanılması Su deposundan kullanılan su miktarı	GRI indeksi su kategorisi
Biyçeşitlilik	Fidan dikimi Çevre projeleri	Biyçeşitlilik bölümü
Emisyon	Doğrudan (Scope 1) sera gazı emisyonları Dolaylı Enerji (Scope 2) sera gazı emisyonları Diğer Dolaylı sera gazı emisyonları Sera gazı emisyonları yoğunluğu Sera gazı emisyonları azaltılması Ozon tabakasını incelten maddelerin (ODS) emisyonları Azot oksitler (NOx), sülfür oksitler (SOx) ve diğer önemli hava emisyonları.	GRI indeksi atık kategorisi
Atık	Kalite ve hedef bazında atık su deşarjı Türüne ve bertaraf yöntemine göre atık Atık yoğunluğu Büyük atıkların nakliyesi Su deşarjlarından ve / veya su akışından etkilenen su kütleleri	GRI indeksi atık kategorisi
Çevresel Uyum	Çevresel yatırım ve harcamalar Çevre eğitimleri Çevre cezaları	GRI indeksi çevresel uyum kategorisi
Tedarikçi Çevresel Değerlendirme	Tedarikçilerin çevre verileri	Tedarikçiler bölümü

Kaynak: (Dil ve Talaş, 2021, s. 215).

Analizin ikinci aşamasında şayet raporlamada boyutlar bazında bir fark tespit ediliyorsa bunun kaynağının ne olabileceği ve çevresel sürdürülebilirlik teorilerinden bu örneği anlamamızı sağlayacak bir teorik yaklaşım olup olmadığı ele alınmak üzere bir analiz gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda aynı veri içeriği bu defa Koşu Bandı Üretim Teorisi çerçevesinde değerlendirilerek, işletmenin üretimi artırırken ekosistemi bozan etkinlikleri (Konak, 2009, s. 472) de gözler önüne serilmiştir. Aşağıdaki tablo kategorilerin içeriklerini Koşu Bandı Üretim Teorisi özelinde özetlemektedir:

Tablo 2. Koşu Bandı Çevre Kategorileri

Kategori	Kapsamı	Raporlarda İncelenen İçerikler
Katı atık	Üreticisi tarafından atılmak istenen ve toplumun huzuru ile özellikle çevrenin korunması bakımından, düzenli bir şekilde bertaraf edilmesi gereken katı maddeler ve arıtma çamurudur	GRI indeksi atık kategorisi
Sıvı atık	Yapıları gereği akışkanlık özelliği gösteren, kendi içerisinde yine zararsız ve zararlı olarak çeşitleri bulunan, genellikle de sanayi işletmelerinin prosesleri sonucu ortaya çıkan atıklardır.	GRI indeksi su ve atık kategorisi
Biyçeşitlilik	Deniz ve kara sularındaki ekolojik ortamda yer alan canlılarda gözlenen değişkenlik	Fidan dikimi çalışmaları Çevre projeleri
İklim değişimi	Fosil yakıtların yakılması, arazi kullanımı değişiklikleri, ormansızlaştırma ve sanayi süreçleri gibi insan etkinlikleriyle atmosfere salınan sera gazı birikimindeki hızlı artışın doğal sera etkisini kuvvetlendirmesi sonucunda Yerkürenin ortalama yüzey sıcaklıklarındaki artışı ve iklimde oluşan değişiklikleri ifade etmektedir.	Seragazi salınım verileri Sıcaklık verileri
Enerji	Enerji tüketimi	GRI indeksi enerji kategorisi
İşlenmemiş hammadde	Kullanılan malzemeler, girdi malzemeleri	GRI indeksi malzemeler ve su kategorileri

4. ANALİZ VE BULGULAR

Bu çalışmada Ford Otomotiv işletmesinin köken ve ev sahibi ülkesindeki çevresel raporları, ilk kesiştikleri tarih (2011) ve çalışmanın yürütüldüğü dönemdeki son yayımlanma tarihi (2020) nezdinde içerik analiziyle incelenmiştir. Çevresel sürdürülebilirlik raporları Maxqda 2020 programı kullanılarak raporlardaki çevre verilerinin niceliksel veya sıklık olarak yer alan içerikleriyle kodlanmıştır. Bir başka ifadeyle çalışmada kodlama önceliği, kavramların sıklıkla bahsedilme eğilimine değil, çevre kategorisine ilişkin yansıtılmış olan veriler ve niceliksel ifadelere verilmiştir.

Çalışmada işletmenin çevre raporlarındaki verileri, GRI indeksindeki çevre kategorilerine göre yerleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, GRI indeksi ve Koşu Bandı Üretim Teorisinin benzeşen ve farklılaşan bakış açılarından yorumlamaya tabi tutulmuştur.

İşletmenin ev sahibi ülkedeki çevresel sürdürülebilirlik raporlarının GRI kategorilerine yer verme düzeyi ve çevre performans verilerinin GRI kategorilerini karşılama sıklığının tespit edilmesi amacıyla çevre verileri, kategori içerikleri bağlamında kodlanmış, Şekil 2 ortaya çıkmıştır.

Şekil 2. Ev Sahibi Ülke 2011-2020 GRI İndeks Kategorileri

Kod Sistemi	tr 2011	tr 2020	TOPLAM
malzemeler			2
enerji			18
su			12
biyoçeşitlilik			12
emisyon			17
atık			21
çevresel uyum			15
tedarikçi çevresel değerlendirme			0
TOPLAM	52	45	97

Şekil 2'ye göre ev sahibi ülkenin 2011 ve 2020 dönemi göz önüne alındığında zamana bağlı olarak daha az paylaşımcı eğilim gösterdiği söylenebilir. En fazla veri sıklığına sahip kategori "atık", en zayıf olduğu kategori ise "tedarikçi çevresel değerlendirmedir." Öte yandan atık kategorisinin yaklaşık on yıl öncesine kıyasla gözle görülür şekilde daha az veriyi yansıttığı görülmektedir. Bu durumdan atıkların azaldığı veya raporlama türünde değişiklik olduğu çıkarımında bulunabilir. Ancak Köksal ve Çetin (2021, s. 263), Türkiye'de 2008 yılı sonrası kirlilik yaratan sektörlerde ihracat eğilimlerinin ivmeyle arttığını hatta 2019 yılında zirve yaptığını bildirmişlerdir. Aynı şekilde

küresel kriz yılları olarak tanınan 2001, 2008 ve 2018 yıllarında azalan Türkiye kirlilik verilerinin sonrasında hızla artmaya devam ettiğini bildirmişlerdir.

İşletmenin köken ülkesindeki çevresel sürdürülebilirlik raporlarının GRI kategorilerine yer verme düzeyi ve çevre performans verilerinin GRI kategorilerini karşılama sıklığının tespit edilmesi amacıyla çevre verileri, kategori içerikleri bağlamında kodlanmış, Şekil 3 ortaya çıkmıştır.

Şekil 3. Köken Ülke 2011-2020 GRI İndeks Kategorileri

Kod Sistemi	abd 2011	abd 2020	TOPLAM
malzemeler			19
enerji			19
su			10
biyoçeşitlilik			5
emisyon			27
atık			36
çevresel uyum			5
tedarikçi çevresel değerlendirme			21
TOPLAM	59	83	142

Şekil 3'e göre köken ülkenin en fazla veri sıklığına sahip olduğu kategori "atık" en zayıf kategori ise "çevresel uyumdur." Öte yandan köken ülkede atık kategorisi veri sıklığının yaklaşık on yıllık bir süreçte artış gösterdiği görülmektedir. Bu durumda kirli ve temiz endüstrileşme faaliyetleri de mevzu bahis olabilmektedir. Atıcı ve Kurt (2007, s. 6-7), işletmelerin üretim süreçlerinde farklı adımlarında kirli üretim teknikleri kullanmaları sebebiyle kirli endüstri olarak anıldıklarını ifade eder. Bir başka deyişle üretim süreçlerinde daha temiz üretim tekniklerinin kullanılması endüstri kirliliğini azaltacaktır. Köken ülke sürdürülebilirlik raporlarında ise atık verilerine daha sık rastlanmıştır. Dolayısıyla, işletmenin köken ülkesinde daha kirli olabileceği ya da raporlama verilerini yansıtmada farklı tutumu olasılık dahilindedir. Nitekim çevresel sürdürülebilirlik raporlarında işletmenin, atık kategorisini köken ülkede üç ayrı sekme altında dokuz çeşit içerikte sınıflandırırken ev sahibi ülkede tek sekmede altı çeşit içerikte gruplandırıldığı görülmüştür.

Çevresel uyum kategorisi ise, en az sıklık değerine sahip 2. kategoridir. Çevresel uyum kategorisinin en yüksek sıklık değerine ise ev sahibi ülkede rastlanmıştır. Ev sahibi ülkede tedarikçilere ilişkin çevresel performans verilerine dahi ulaşılamazken; köken ülkede tedarikçilerin çevre kategori bağlamında ayrı olarak gruplandırıldığı görülmüştür. Bu durumun ev sahibi ve köken ülkenin çevre politikalarıyla ve işletme eğilimleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim Türkiye'nin Adaman ve Arsel'in (2008) de belirttiği üzere çevre politikalarında yaygın olan yaklaşımı kirleten öder ilkesidir.

Çevresel sürdürülebilirlik raporlarına teori çerçevesinde de yorum getirilebilmesi için işletme raporları, Koşu Bandı Üretim Teorisinin kategorileriyle tekrar kodlanmıştır

Şekil 4. Ev Sahibi Ülke Teori Kategorileri

Kod Sistemi	tr 2011	tr 2020	TOPLAM
K.B. sıvı atık			4
K.B. katı atık			5
K.B. biyoçeşitlilik			5
K.B. iklim değişimi			20
K.B. enerji			14
K.B. işlenmemiş hammadde			7
TOPLAM	27	28	55

Şekil 5. Köken Ülke Teori Kategorileri

Kod Sistemi	abd 2011	abd 2020	TOPLAM
K.B. sıvı atık			3
K.B. katı atık			10
K.B. biyoçeşitlilik			5
K.B. iklim değişimi			30
K.B. enerji			11
K.B. işlenmemiş hammadde			13
Σ TOPLAM	33	39	72

Kodlama sıklığı ve kategoriler arası kod dağılımı incelendiğinde GRI indeksi bulgularının Koşu Bandı kategorilerinden daha yüksek sıklık değerine sahip olduğu görülür. Bu durum, Koşu Bandı Teorisi'nin tasarruf, geri dönüştürme ve tüketimi azaltma politikaları gibi çalışmalarından ziyade atık ve tüketim faaliyetlerine odaklanmasından kaynaklanır.

Küresel işletmenin ev sahibi ülkede güçlü ve zayıf olduğu kategorileri, söz konusu ülkenin çevresel yaklaşımlarıyla ilişkisi açısından değerlendirildiğinde “çevresel uyum” kategorisinin, bu duruma en yakın verileri bir araya getirdiği görülmektedir.

Şekil 6. Ford Otomotiv Çevresel Uyum

Kod Sistemi	köken ülke	ev sahibi ülke	global	TOPLAM
çevresel uyum				14
çevre cezaları				3
çevre yatırım ve harcamaları				4
çevre eğitimleri				8
Σ TOPLAM	5	15	9	29

Şekil 6, Ford Otomotiv'in çevresel uyum kategorisi verilerini sunmaktadır. Buna göre, ev sahibi ülke, çevresel uyum kategorisinde daha çok veri paylaşmaktadır. Öte yandan kategorinin alt kodları bakımından da ev sahibi ülke daha etkindir. Bu durum, ev sahibi ülkenin çevre politikalarına yaklaşımını gündeme getirmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmanın hedefi, Ford Otomotiv örneği üzerinden küresel işletmelerin köken ve ev sahibi ülkedeki çevresel sürdürülebilirlik yaklaşımlarındaki farklılığı irdelemektir. Çalışma kapsamında işletmenin çevresel sürdürülebilirlik raporlaması köken ülke ve ev sahibi ülkede farklılaşıyor mu? Şayet bir fark tespit ediliyorsa bunun kaynağı nedir? Çevresel sürdürülebilirlik teorilerinden bu durumu açıklayan bir teorik yaklaşım var mıdır? Sorularına yanıt aranmıştır. Bu doğrultuda işletmenin her iki ülkedeki çevresel sürdürülebilirlik raporları incelendiğinde ülkeler arasındaki tutumlarında farklılıklar saptanmıştır. Bu farkın ülkeler açısından çevresel performans; işletmeler açısından ise kurumsal imaj baskısından kaynaklandığı kanısına varılmıştır. Öte yandan küresel işletmelerin rekabet üstünlüğü mücadelesinde tabii kaynakları kullanmalarıyla ortaya çıkan tahribatı, Koşu Bandı Üretim Teorisi eleştirel çerçevede değerlendirebilecek nitelikte bulunmuştur.

Ford Otomotiv işletmesinin çevresel standartlar içerisinde bulunan her kategoriye ve bu kategorilerin içeriğine ev sahibi ve köken ülkede benzer şekilde yer vermediği görülmüştür. Ev sahibi ülkede detaylıca yer verilen çevresel kategorilere, köken ülkede hiç değinilmemiş ya da daha üstü kapalı bir yaklaşım benimsenmiştir Aksi durum köken ülke için de geçerlidir. Bu durum düzenli periyotlarla yayımlanan çevresel sürdürülebilirlik raporlarının küresel işletmelerin farklı yatırım bölgelerinde aynı şekilde ele alınmadığını göstermektedir. Bu kanı, GRI standardizasyonun ülkelerde geçerliliğini araştıran Alvarez vd., (2018, s.65-66) bulgularıyla örtüşmektedir. Zira, dünyanın en büyük doğal gaz tedarikçilerinden biri olan Rusya'da işletmeler, emisyon salınım değerlerini

raporlama eğilimi gösterirler. Alternatif enerji kaynaklarıyla tanınan Avustralya'daysa işletmeler, sık sık enerji dönüşüm santrallerine ilişkin faaliyetlerini yansıtır. Bu çalışmanın sonuçları da Alvarez vd. destekler şekilde, ABD bağlamında tedarikçi çevresel değerlendirme kategorisini, Türkiye'de ise çevresel uyum kategorisini öne çıkarmıştır. Diğer bir deyişle, ülkeler başarısız oldukları çevresel temalar hakkında daha fazla söylem üretmektedir.

Tüm bunlar nezdinde küresel işletmelerin çevresel sürdürülebilirlik faaliyetlerinde yatırım ülkelerinin çevresel politikaları ve genel firma eğilimlerini dikkate aldıkları söylenebilir. Nitekim Kanberoğlu ve Mollavelioğlu'nun (2013, s. 294-300) da belirttiği gibi küresel işletmeler, maliyet avantajı sağlama gayesinde gelişmekte olan ülkelerin düşük fiyatlı doğal kaynaklarından faydalanırlar. Türkiye bu bağlamda yatırım yapılabilecek avantajlı bir ülkedir. Zira otomotiv endüstrisinde çevresel vergiler düşük, yaptırımlar ise esnektir. Bu bağlamda Ford Otomotiv İşletmesi'nin Birleşmiş Milletler Küresel Ülkeler Sözleşmesi'ne ABD'de 2008 yılında Türkiye'de ise 2021 yılında üye olması tesadüf değildir.

Türkiye'nin otomotiv sektörü özelinde ticari ve hukuki düzenlemelerine çevresel sürdürülebilirlik açısından bakıldığında, karbon salınım hedeflerinin olmaması, vergilendirmede emisyonların dahil edilmemesi (ICCT, 2019, s.2) gibi uygulamalar, ülkede çevresel mevzuatların yaptırımının yüksek olmadığını gösterir. Bu alanda yatırım almazsa Türkiye ekşi büyüme oranları gerçeğiyle karşı karşıya gelecektir (WWF, 2015). Öte yandan, işletmelerin sektör bazında raporlama eğilimlerinde farklı çevresel kategorilere yöneldikleri de söylenebilir. Örneğin Alvarez vd., (2018, s. 65) kimya, petrol, maden gibi çevre üzerinde tehlike arz eden sektörlerin sık sık faaliyetlerini raporlayarak güven oluşturmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Benzer şekilde Deegan ve Rankin (1997, s. 580) de raporlamanın meşrulaştırıcı etkisi üzerinde durmuştur. Sumiani vd., (2007, s.895) özellikle gelişmekte olan ülkelerde işletmelerin çevresel performanslarını iyileştirme baskısıyla karşı karşıya olduklarını ifade etmişlerdir. Nitekim Türk otomotiv sektörünün raporlarında sıklıkla, emisyon, atık ve enerji çevre kategorileri gündeme gelmektedir (Katip vd., 2014; Korkmaz, 2019). Bu çalışmanın sonucu da literatürdeki bu bulguları destekler şekilde bağlamın sektörel anlamda önemini ortaya koymaktadır.

İlerleyen çalışmalarda sürdürülebilirlik uygulamaları ve söylemleri arasındaki farklar başka sektörler ve ülkeler için yeniden ele alınabilir. Ayrıca bir köken ülkeyi ve birden fazla ev sahibi ülkeyi, merkez-çevre uygulamalarındaki farklar ve yönetim pratiklerinin yayılımı konusunda da ele almak mümkündür.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. ve Arsel, M. (2008). The European Union and Turkey: who defines environmental progress? *International Journal of Middle East Studies*, 40(4), 541-543. <https://doi.org/10.1017/S0020743808081427>
- Adesanya, A. Yang, B. Iqdara, B. Wanes, F. ve Yang, Y. (2020). Improving sustainability performance through supplier relationship management in the tobacco industry. *Supply Chain Management: An International Journal*, 25(4), 413-426. <https://doi.org/10.1108/scm-01-2018-0034>
- Afridi, M. A., Kehel, W.S. Naseem ve I. Tahir, M. (2019). Per capita income, trade openness, urbanization, energy consumption, and CO2 emissions: an empirical study on the SAARC region. *Environmental Science and Pollution Research*. <https://doi.org/10.1007/s11356-019-06154-2>
- Álvarez, A. I., Lozano, M. B. ve Rodríguez-Rosa, M. (2018). An analysis of the environmental information in international companies according to the new GRI standards. *Journal of Cleaner Production*, 182, 57-66. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.01.240>

- Atıcı, C. ve Kurt, F. (2007). Türkiye'nin dış ticareti ve çevre kirliliği: Çevresel Kuznets Eğrisi Yaklaşımı. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 13(1 ve 2), 61-69.
- Atık Yönetimi. (2019). *İstanbul Üniversitesi ders notları*. [https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=atik-yonetimi-ders-notlari-\(vize\).pdf](https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=atik-yonetimi-ders-notlari-(vize).pdf) adresinden 10 Eylül 2021 tarihinde alınmıştır.
- Baker, S. (2007). Sustainable development as symbolic commitment: Declaratory politics and the seductive appeal of Ecological Modernisation in the European Union. *Environmental Politics*, 16(2), 297–317. <https://doi.org/10.1080/09644010701211874>
- Basiago, A. D. (1198). Economic, social, and environmental sustainability in development theory and urban planning practice. *The Environmentalist* 19, 145–161. <https://doi.org/10.1023/A:1006697118620>
- Bayram, T. Altıkat, A. ve Torun F. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye’de çevre politikaları. *Iğdır Univ. J. Inst. Sci. & Tech*, 1(1), 33-38.
- Beyhan, G. ve Ünügör, M. (2005). Çağdaş gereksinmeler bağlamında sürdürülebilir turizm ve kimlik modeli. *İTÜ Dergisi*, 4(2).
- Boiral, O., Heras-Saizarbitoria, I. ve Brotherton, M. (2019). Improving corporate biodiversity management through employee involvement. *Business Strategy and the Environment*. <https://doi.org/10.1002/bse.2273>
- Bontempi, E. (2017). A new approach for evaluating the sustainability of raw materials substitution based on embodied energy and the CO₂ footprint. *Journal of Cleaner Production*. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.06.028>
- Boubellouta B. ve Brandt S.K., (2021). Cross-country evidence on Environmental Kuznets Curve in waste electrical and electronic equipment for 174 countries. *Sustainable Production and Consumption*, 25,136-151. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.08.006>
- Bulus, G. C. ve Koc, S., (2021). The Effects of FDI and government expenditures on environmental pollution in Korea: The pollution haven hypothesis revisited. *Environmental Science and Pollution Research*, 28(28), 38238–38253. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-13462-z>
- Bulut, U., Ucler, G. ve İnglesü-Lotz, R. (2021). Does the pollution haven hypothesis prevail in Turkey? Empirical evidence from nonlinear smooth transition models. *Environ Sci Pollut Res* 28, 38563–38572. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-13476-7>
- Buttel, F. H. (2004). The Treadmill of Production: An Appreciation, Assessment, and Agenda for Research. *Organization & Environment*, 17(3), 323–336. <https://doi.org/10.1177/1086026604267938>
- Cole M. A., (2004). Trade, the pollution haven hypothesis and the environmental Kuznets curve: Examining the linkages. *Ecological Economics*, 48(1), 71–81. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2003.09.007>
- Crosby, A. W. (1995). The past and present of environmental history. *The American Historical Review*, 100(4), 1177–1189. <https://doi.org/10.2307/2168206>
- Çevik, O. ve Gülcan, B. (2011). Lojistik faaliyetlerin çevresel sürdürülebilirliği ve Marco Polo programı. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2011(1), 35-44.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021). *Katı atık*. <https://csb.gov.tr/sss/kati-atik> adresinden 10 Kasım 2021 tarihinde alınmıştır.

- Çınar, S. Yılmaz, M. ve Fazlılar, T. (2012). Kirlilik yaratan sektörlerin ticareti ve çevre: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler karşılaştırması. *Doğu Üniversitesi Dergisi*, 13(2), 212- 226.
- Danish, U. K. ve Ahmad, A. (2021). Testing the pollution haven hypothesis on the pathway of sustainable development: accounting the role of nuclear energy consumption. *Nuclear Engineering and Technology*, 53(8), 2746–2752. <https://doi.org/10.1016/j.net.2021.02.008>
- Deegan, C. ve Rankin, M. (1997). The materiality of environmental information to users of annual reports. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 10(4), 562–583. <https://doi.org/10.1108/09513579710367485>
- Deniz, M. (2011). Sanayileşme perspektifinde kentleşme ve çevre ilişkisi. *Coğrafya Dergisi*, 0(19), 95-105.
- Dışişleri Bakanlığı. (2021). Türkiye'nin üye olduğu çevre anlaşmaları. <https://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Anlasmalar.pdf> adresinden 5 Mart 2021 tarihinde alınmıştır.
- Dil, E. ve Talaş, Z. (2021). Türkiye'de faaliyet gösteren başarılı şirketlerin çevresel sürdürülebilirlik yaklaşımlarına dair bir araştırma. *İş Ahlakı Dergisi*, 14(2), 201- 241. <https://doi.org/10.12711/tjbe.2021.14.2.2714>
- El-Kassar, A. ve Singh, S. K. (2018). Green innovation and organizational performance: the influence of big data and the moderating role of management commitment and HR practices. *Technological Forecasting and Social Change*. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.12.016>
- Feger, C. ve Mermet, L. (2020). New business models for biodiversity and ecosystem management services: An action research with a large environmental sector company. *Organization & Environment*. <https://doi.org/10.1177/1086026620947145>
- Fudge, C. ve Rowe, J. (2001). Ecological Modernisation as a framework for sustainable development: A case study in Sweden. *Environment and Planning A*, 33(9), 1527–1546. <https://doi.org/10.1068/a33153>
- Genç, M., Ekimci, A. ve Sakarya, B. (2021). The impact of output volatility on CO2 emissions in Turkey: Testing EKC hypothesis with Fourier stationarity test. *Environmental Science and Pollution Research*. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-15448-3>
- Gibbs, D. (2000). Ecological modernisation, regional economic development and regional development agencies. *Geoforum*, 31(1), 9-19. [https://doi.org/10.1016/s0016-7185\(99\)00040-8](https://doi.org/10.1016/s0016-7185(99)00040-8)
- Gould K., Pellow, D. ve Schanberg, A. (2004). Interrogating the treadmill of production. *Organization & Environment*, 17(3), 296-316. <https://doi.org/10.1177/1086026604268747>
- Gökmenoğlu, K. K. ve Taşpınar, N. (2018). Testing the agriculture-induced EKC Hypothesis: The case of Pakistan. *Environmental Science and Pollution Research*. <https://doi.org/10.1007/s11356-018-2330-6>
- Guzel, A. E. ve Okumus, İ. (2020). Revisiting the Pollution Haven Hypothesis in ASEAN-5 Countries: New insights from panel data analysis. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(15),18157 <https://doi.org/10.1007/s11356-020-08317-y>
- Gyamfi, B. A., Bein, M. A., Udemba, E. N. ve Bekun, F. V. (2021). Investigating the pollution haven hypothesis in oil and non-oil Sub-Saharan Africa Countries: Evidence from quantile regression technique. *Resources Policy*, 73. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2021.102119>
- Hsieh, H. ve Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.

- Hu, D., Xu, K., Yang, J. ve Liu, T. (2004). Economic development and environmental quality: Progress on the environmental Kuznets curve. *Acta Ecologica Sinica*, 24(6), 1259-1266.
- Huber, J. (2008). pioneer countries and the global diffusion of environmental innovations: Theses from the viewpoint of Ecological Modernisation Theory. *Global Environmental Change*, 18(3), 0-367. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.03.004>
- ICCT. (2019). *Türkiye’de CO₂ emisyonlarının ve yakıt tüketiminin azaltılmasına yardımcı bir politika aracı olarak özel tüketim vergisi.* Bilgi Notu. https://theicct.org/sites/default/files/publications/Registration_Tax_Turkey_TK_20190429.pdf adresinden 5 Mart 2021 tarihinde alınmıştır.
- Işık, C., Ongan, S. ve Özdemir, D. (2019). Testing the EKC Hypothesis for Ten US States: An application of heterogeneous panel estimation method. *Environmental Science and Pollution Research*. <https://doi.org/10.1007/s11356-019-04514-6>
- Jackson, T. ve Dixon, J. (2007). The New Zealand resource management act: An exercise in delivering sustainable development through an Ecological Modernisation agenda. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 34(1), 107-120. <https://doi.org/10.1068/b32089>
- Jänicke, M. (2008). Ecological modernisation: New perspectives. *Journal of Cleaner Production*, 16(5), 557–565. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2007.02.011>
- Jensen, C. (2021). Soft and hard aspects of green behaviour: A firm-level study of the pollution haven hypothesis in the Mediterranean Basin. *Heliyon*, 7(4). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e06578>.
- Kahn, M. E. (2007). Environmental disasters as risk regulation catalysts? The role of Bhopal, Chernobyl, Exxon Valdez, Love Canal, and Three Mile Island in shaping. *U.S. Environmental Law*, 35(1), 17–43. <https://doi.org/10.1007/s11166-007-9016-7>
- Kanberoğlu, Z. ve Mollavelioğlu, M. (2013). Sürdürülebilir kalkınmada doğrudan yabancı yatırımların rolünün teorik analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(3), 285-304.
- Karamanos, P. (2001) Voluntary environmental agreements: Evolution and definition of a new environmental policy approach, *Journal of Environmental Planning and Management*, 44(1), 67-84, <https://doi.org/10.1080/09640560124364>
- Katip, A., Karaer, F. ve Özengin, N. (2014). Otomotiv sektörünün çevresel açıdan değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 19(2), 51-65.
- Kayhan, K. S. ve Tönük, S. (2011). Sürdürülebilirlik bilincinin inşa edileceği binalar olma yönü ile temel eğitim okulları. *Politeknik Dergisi*, 14(2), 163-170.
- Konak, N. (2009). Koşu bandı üretim teorisi ve ekolojik modernleşme teorisi arasındaki temel tartışmalar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 12(1-2), 469-488.
- Korkmaz, M. (2019). *The importance of hydrogen economics in the automotive sector: Turkey Example.* [Master Thesis], Marmara University.
- Köksal, C. ve Çetin, G. (2021). Türkiye’de kirlilik yaratan sektörlerin dış ticaretinin analizi. *Journal of Economic Policy Researches*, 8(2), 257-275.
- Kubaş, A. (2017). Tekirdağ ilinde sanayileşme ve çevre yönetimi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(4), 116-121.

- Kuhlman T. ve Farrington J. (2010). What is sustainability?. *Sustainability*, 2(11), 3436–3448. <https://doi.org/10.3390/su2113436>
- Leppelt, T., Foerstl, K., Reuter, C. ve Hartmann, E. (2013). Sustainability management beyond organizational boundaries—sustainable supplier relationship management in the chemical industry. *Journal of Cleaner Production*, 56, 94-102. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2011.10.011>
- Levins R. ve Cochrane W. (1996). The treadmill revisited. *Land Economics*, 72(4), 550-553. <https://doi.org/10.2307/3146915>
- Lewis, T. L. (2018). Globalizing the Treadmill of Production: A solutions-oriented application to Ecuador. *Environmental Sociology*, 1–13. <https://doi.org/10.1080/23251042.2018.1514942>
- Liu, J., Qu, J. ve Zhao, K., (2019). Is China's development conforms to the environmental Kuznets curve hypothesis and the pollution haven hypothesis?. *Journal of Cleaner Production*, 234, 787–796. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.06.234>
- Long, M. A. Lynch, M. J. ve Stretesky, P. B. (2018). The great recession, the treadmill of production and ecological disorganization: Did the recession decrease toxic releases across US States, 2005–2014?. *Ecological Economics*, 146, 184-192. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.10.022>
- Long, M. A., Stretesky, P. B., Lynch, M. J. ve Fenwick, E. (2012). Crime in the coal industry: Implications for Green criminology and Treadmill of Production. *Organization & Environment*, 25(3), 328–346. <https://doi.org/10.1177/1086026612452266>
- Lynch, M. J. Stretesky, P. B. ve Long, M. A. (2018a). The treadmill of production and the treadmill of law: Propositions for analyzing law, ecological disorganization and crime. *Capitalism Nature Socialism*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/10455752.2018.1545241>
- Lynch, M. J., Stretesky P. B. ve Long M. A. (2018b). Green criminology and native peoples: The treadmill of production and the killing of indigenous environmental activists. *Theoretical Criminology*, 22(3), 318–341. <https://doi.org/10.1177/1362480618790982>
- Magee, S. P. ve Ford, W. F. (1972). Environmental pollution, the terms of trade and balance of payments of the United States. *Kyklos*, Wiley Blackwell, 25(1), 101-118. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.1972.tb02573.x>
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2015). *Yeni senaryolar ile Türkiye iklim projeksiyonları ve iklim değişikliği*. <https://mgm.gov.tr/FILES/iklim/iklim-degisikligi-projeksiyon2015.pdf> adresinden 5 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.
- Mitic, P., Kresoja, M. ve Minovic, J. (2019). A Literature survey of the environmental Kuznets curve. *Economic Analysis*, 52(1), 109-127.
- Mol, A. P. J. ve Sonnenfeld, D. A., (2000). Ecological modernisation around the world: An introduction, *Environmental Politics*, 9(1), 1-14, <https://doi.org/10.1080/09644010008414510>
- Mol, A. P. J. ve Spaargaren G. (2005). From additions and withdrawals to environmental flows: Reframing debates in the environmental social sciences. *Organization & Environment*, 18(1), 91-107. <https://doi.org/10.1177/1086026604270459>
- Mol, A. P. J., Spaargaren, G. ve Sonnenfeld, D. A. (2014). Ecological modernisation theory: Where do we stand?. M. Bemann, B. Metzger ve R. von Detten (Ed.). *Ökologische modernisierung - zur geschichte und gegenwart eines konzepts in umweltpolitik und sozialwissenschaften* içinde (s. 35-66). Campus Verlag.

- Moldan, B., Janoušková, S. ve Hák, T. (2012). How to understand and measure environmental sustainability: Indicators and targets, *Ecological Indicators* 17, 4-13.
- Nadeem, A. M., Ali, T. Khan, M. T. I. ve Guo, Z. (2020). Relationship between inward FDI and environmental degradation for Pakistan: An exploration of Pollution Haven Hypothesis through ARDL approach. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(13), 15407. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-08083-x>
- Ortego, A., Valero, A. Valero, A. ve Restrepo, E. (2018). Vehicles and critical raw materials: A sustainability assessment using thermodynamic rarity. *Journal of Industrial Ecology*. <https://doi.org/10.1111/jiec.12737>
- Paiano, A., Crovella, T. ve Lagioia, G. (2020). Managing sustainable practices in cruise tourism: The assessment of carbon footprint and waste of water and beverage packaging. *Tourism Management*, 77. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.104016>
- Patton, M. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. SAGE Publicatio
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün, S. B. Demir, (Çev.), Pegem Akademi.
- Rad, S. J. ve Lewis, M. J. (2014). Water utilisation, energy utilisation and waste water management in the dairy industry: A review. *International Journal of Dairy Technology*, 67(1), 1-20. <https://doi.org/10.1111/1471-0307.12096>
- Rodríguez, G. V., Caravaggio, N., Gaspard, F. ve Meyfroidt, P. (2021). Long- and short-run forest dynamics: An empirical assessment of forest transition, environmental Kuznets curve and ecologically unequal exchange theories. *Forests*, 12, 431. <https://doi.org/10.3390/f12040431>
- Schnaiberg A., Pellow D. ve Weinberg A., (2002). The treadmill of production and the environmental state. *Treadmill & Environmental State*, 10, 15–32. [https://doi.org/10.1016/S0196-1152\(02\)80004-7](https://doi.org/10.1016/S0196-1152(02)80004-7)
- Shahbaz, M., Kablan, S., Hammoudeh, S., Nasır, M. A. ve Kontoleon, A. (2020). Environmental implications of increased US oil production and liberal growth agenda in post -Paris Agreement Era. *Journal of Environmental Management*, 271. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2020.110785>
- Shahbaz, M., Nasreen, S., Abbas, F. ve Anis, O. (2015). Does foreign direct investment impede environmental quality in high, middle and low-income countries?. *Energy Economics*. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2015.06.014>
- Shao, Q., Wang, X., Zhou, Q. ve Balogh, L. (2019). Pollution Haven Hypothesis revisited: A comparison of the BRICS and MINT countries based on VECM approach. *Journal of Cleaner Production*, 227, 724–738. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.04.206>
- Sinha A., Shahbaz M. ve Balsalobre D. (2017). Exploring the relationship between energy usage segregation and environmental degradation in N-11 countries. *Journal of Cleaner Production*, 168, 1217-1229. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.09.071>
- Sinn, H. W. (2016). *Yeşil paradoks-küresel ısınmaya arz yanlısı yaklaşım*. (1.Baskı). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Spindler, E. A. (2013). The history of sustainability the origins and effects of a popular concept. *Sustainability in Tourism*, 9-31. https://doi.org/10.1007/978-3-8349-7043-5_1
- Stern, D. I. (2015). Reference module in earth systems and the environmental Kuznets curve. *Environmental Sciences*. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-409548-9.09278-2>

- Stern, D. I., Common, M. S. ve Barbier, E. B. (1996). Economic growth and environmental degradation: The environmental Kuznets curve and sustainable development. *World Development*, 24, 1151–1160.
- Stretesky, P. B., Long, M. A. ve Lynch, M. J. (2013). Does environmental enforcement slow The treadmill of production? The relationship between large monetary penalties, ecological disorganization and toxic releases within offending corporations. *Journal of Crime and Justice*, 36(2), 233–247. <https://doi.org/10.1080/0735648X.2012.752254>
- Sumiani, Y., Haslinda, Y. ve Lehman, G. (2007). Environmental reporting in a developing country: a case study on status and implementation in Malaysia. *Journal of Cleaner Production*, 15(10), 895–901. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2006.01.012>
- Sümer, G. (2009). Türkiye’de bilimsel etkinlikler üzerinden "çevre"nin tarihsel yolculuğu: 1960 – 2008 dönemi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2).
- Şengün, H. (2015). Türkiye’de çevre yönetimi ve çevre ve Şehircilik Bakanlığının uygulamaları. *Strategic Public Management Journal (SPMJ)*, (1), 109-130.
- Tirgil, A., Acar, Y. ve Ozgur, O. (2021). Revisiting the environmental Kuznets curve: Evidence from Turkey. *Environ Dev Sustain*, 23, 14585–14604. <https://doi.org/10.1007/s10668-021-01259-6>
- UN Global Compact. (2023a). *UN Global Compact’in çalışma alanları*. <https://www.globalcompactturkiye.org/un-global-compact/> adresinden 15 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- UN Global Compact. (2023b). Ford Motor Company-Our participants. <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/participants/> adresinden 15 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Urpelainen, J. ve Graaf, T. (2017). United States non-cooperation and the Paris Agreement. *Climate Policy*, 1–13. <https://doi.org/10.1080/14693062.2017.1406843>
- WWF. (2015). Türkiye sera gazı emisyonlarını azaltarak da büyümeye devam edebilir. <https://www.wwf.org.tr/?4620/Turkiye-sera-gazi-emisyonlarini-azaltarak-da-buyumeye-devam-edebilir> adresinden 10 Ekim 2021 tarihinde alınmıştır.
- Xu, C., Yiwen, Z., Cheng, B., Li, L. ve Zhang M., (2020). Study on Environmental Kuznets Curve for noise pollution: A Case of 111 Chinese cities. *Sustainable Cities and Society*, 63. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102493>
- Xuejiao, M., Najid, A. ve Pao-Yu, O. (2021). Environmental Kuznets curve in France and Germany: Role of renewable and nonrenewable energy. *Renewable Energy*, 172, 88-99. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2021.03.014>
- Yapıcı, M. (2003). Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Yurtkuran, S. (2020). Türkiye’de Kirlilik Sığınağı Hipotezi’nin geçerliliği: Bootstrap ARDL yaklaşımı. *İktisadi ve İdari Bilimlerde Güncel Araştırmalar* (1. Baskı) Ivpe Cetinje, 220-240.
- Zafar, M., Mirza, F. M., Zaidi, S. A. H. ve Hou, F. (2019). The nexus of renewable and nonrenewable energy consumption, trade openness, and CO₂ emissions in the framework of EKC: Evidence from emerging Economies. *Environmental Science and Pollution Research*. <https://doi.org/10.1007/s11356-019-04912-w>
- Zhang, L., Mol, A. P. J. ve Sonnenfeld, D. A. (2007). The interpretation of Ecological Modernisation in China. *Environmental Politics*, 16(4), 659–668. <https://doi.org/10.1080/09644010701419170>